

TORV TIL BRENSEL

Langs den trelause kysten vår har det vore teke ut torv til brensel i mange tusen år. Ein del ved vart kjøpt inn frå fjordane, men torvjord frå myrane vart for det meste brukt i staden for ved. Torv er delvis nedbrote plantemateriale (mest torvmose). Riktig tørka torv er godt brensel, med ein brennverdi på 60 % samanlikna med god bjørkeved.

Alle på garden måtte vera med på det tunge arbeidet som vanlegvis gjekk føre seg mellom våronna og slåttan. Når torvstykkja var tørre, vart dei stabla opp og lagra i spesielle torvhus i utmarka. I felles utmark kunne alle eigarane ta torv. Etter dei offentlege utskiftingane på slutten av 1800-talet vart også torvmyrene skifta mellom bruka. Kvar gard fekk no sine torvteigar i utmarka.

I dag er mange av torvmyrane langs kysten vår dyrka opp til jordbruksareal, spesielt på Jæren.

Slik tok dei torv

- Først grov dei grøfter rundt torveskoren der dei skulle spa ut torv. Vatnet vart såleis drenert bort frå myra.
- Deretter fjerna dei det øvste jordlaget (grastorva) med spade eller torvljå. Jorda (mosetorva) som no ligg open er fast, seig og fuktig.
- Dei laga til ein benk/fleire hyller ved å grava opp ei djup grøft slik at ein kunne stå nede i grøfta og spa torv ut frå benken (sjå bilete).
- Torv vart så spadd ut med ein spesiell jernspade, vengjespade, og eventuelt med ein flyndrespade. Torvstykkja var om lag 15 x 20 cm, og 5 - 15 cm tjukke.
- Ei torvtrillebåre vart brukt til å frakta torvstykkene bort til tørkeklassen (torvballen) på berg og tørre rabbar (sjå bilete).
- Krakking av torva vart gjort etter at torvstykkja hadde tørka utover marka i nokre dagar. To stykke vart sette opp mot einannan, deretter to på kvar side og eitt stykke vart lagt på toppen (til saman 5 stk, sjå bilete neste side). Torva stod og tørka slik i nokre veker. Til sist vart torvstykkja stabla i ein spesiell pyramide (sette i såte/stakk) for å verta heilt tørre.
- Torva vart lagra i spesielle torvhus, ikkje langt frå myrane.
- Dei frakta torva med båt, hest og kjerre eller i kipe til garden etter kvart som dei trong brensel.

Torva vart frakta med torvtrillebåra til tørkeklassen.

Føremål:

- Verta kjende med korleis ein har skaffa seg brensel langs kysten før i tida.
- Tenkja i gjennom korleis folk måtte greia seg før elektrisiteten kom .

Utstyr:

Spade, vengjespade, flyndrespade, torvljå, kipe (vidjekurv).

Vengjespade

Flyndrespade

Torvljå

Grastorva er fjerna og torva vert skore ut frå benken. Torva er betre det djupare i myra det ligg.

Diskusjonsoppgåver:

- Kva bruker vi elektrisitet til i dag?
- På kva måte måtte folk før i tida greia seg utan elektrisitet ?
- Torvmyrane har vore ein viktig ressurs for å skaffa både brensel og strø til gjødsel- forbetring for kystfolket gjennom mange hundreår. I dag vert store myr-areal dyrka opp til åker-areal. Drøft kva for konsekvensar utnyttinga av denne naturressursen kan ha å seia for miljøet vårt.
- I naturen snakkar vi om fornybare og ikkje fornybare ressursar. Er torvmyrar ein ressurs som kan fornyast? Samanlikn torva som ressurs med andre ressursar vi nyttar frå naturen, som olje, kol, vatn osv.

Visste du at?

- Det tar omlag 1000 år å byggja opp 1 meter torvmyr.
- Dei store areala med torvmyrar i nordlege strok fungerer som lager av tusenvis av tonn med CO₂.
- Utnytting av torvmyrar til brensel og oppdyrking aukar innhaldet av CO₂ i lufta. Dette forsterkar drivhuseffekten som kan føra til klimaendringar og stigande havnivå.
- Areal med urørt myr er kraftig redusert, og i global samanheng har det målbare og merkbare konsekvensar når det gjeld CO₂-utslepp.

Fleire aktivitetar i Lyngrapermen:

Torv til gjødsel, Lyngslått, Lyngsviing, Torvmose.

Meir å lesa:

- Taksdal, A. m.fl. 1994: Torvbèe og tydling. Torv - til nytte og poesi. Jærbladet.
- Haaland, S. 2002: Fem tusen år med flammer. Det europeiske lyngheilandskapet. Vigmostad Bjørke.
- International Peat Society: (<http://www.peatsociety.fi/>)

Dette kan de gjera

- Skjera ut torvstykkje og leggja dei til tork på marka.
- Krakka torva dersom de har tørre torvstykkje.
- Bera tørr torv i kiper til garden.
- Brenna tørr torv på peisen i informasjonsbygget på Lyngheisenteret.

Torvstykkja vart sett opp i krakkar til tork. I torvhuset lagra dei den tørka torva.

Utover sommaren sto torva og tørka i såter utover marka, slik som vi på dette måleriet frå Jærlandskapet.

Ofte var det praktisk å ro torv til garden for lagring i naust eller uthus.